

Rīgas apgabaltiesa

Pētījums

**PERSONU ATBRĪVOŠANA
NO TIESAS IZDEVUMU UN DROŠĪBAS NAUDAS SAMAKSAS
VALSTS IENĀKUMOS CIVILLIETĀS**

Izvilkums

Rīga 2020

8. Ieskats Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē

Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas, turpmāk – Konvencija, 6. panta 1. punkts noteic, ka *ikvienam ir tiesības, nosakot civilo tiesību un pienākumu vai viņam izvirzītās apsūdzības pamatotību, uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā likumā noteiktā tiesā. Tiesas spriedumu jādara publiski zināmu, taču preses un publikas klātbūtne procesā var tikt pilnībā vai daļēji aizliegta morālu apsvērumu, sabiedriskās kārtības vai valsts drošības interesēs tādā demokrātiskā sabiedrībā, kur to prasa nepilngadīgo intereses vai procesa dalībnieku privātās dzīves drošība, vai arī tajā apmērā, kuru tiesa uzskata par absolūti nepieciešamu īpašos apstākļos, kad atklātība apdraudētu justīcijas intereses.*

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, turpmāk – ECT, izskatot sūdzības par attiecīgās Konvenciju ratificējušās valsts publiskās varas iestāžu darbību un/vai pieņemtajiem lēmumiem, pārliecinās vai šo darbību un/vai lēmumu radītās sekas ir saderīgas ar Konvenciju, proti, vai ir pārkāptas Konvencijā ietvertās tiesības.

1974. gadā, vērtējot jautājumu par Konvencijas 6. panta saturu, ECT pirmo reizi noteica, ka personas tiesības uz taisnīgu tiesu ietver arī *piekļuves tiesības (right of access to a court)* jeb tiesības katrai fiziskai un juridiskai personai, nosakot savas civilās tiesības un pienākumus, iesniegt tiesā atbilstošu prasību (sk. *Golder v. United Kingdom* 36. punktu³¹).

ECT mājas lapā ir pieejama arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas Rokasgrāmata par Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. pantu, kas atjaunota līdz 2019. gada 30. aprīlim (*Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, first published in May 2013, updated to 30 April 2019*)³².

ECT praksē, analizējot finansiāla sloga veidā noteiktus *piekļuves tiesību* ierobežojumus, ir nostiprinātas galvenās atziņas.

1) *Piekļuves tiesības* nav absolūtas.

ECT ir atzinusi, ka tiesiskums nevar pastāvēt bez iespējas piekļūt tiesai. Tomēr tiesības uz tiesu nav absolūtas un tās ir pieļaujams ierobežot, jo *piekļuves tiesības* pēc sava rakstura prasa valsts regulējumu. Konvencijas 6. panta 1. punkts ļauj valstij brīvi izvēlēties izmantojamus līdzekļus.

Prasība maksāt tiesas nodevas pati par sevi nevar tikt uzskatīta par nesamērīgu *piekļuves tiesību* tiesai ierobežojumu un Konvencijas 6. panta 1. punkta pārkāpumu.

³¹ Šajā lietā ECT atzina par nesaderīgu ar Konvencijas 6. panta 1. punktu iestādes atteikumu ieslodzītajam sazināties ar advokātu ar mērķi celt tiesā civilprasību.

³² pieejams: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf (aplūkots 31.05.2019.)

Tā lietā *Tolstoy Miloslavsky v. The United Kingdom*³³ ECT atzina, ka prasība noteiktā termiņā (14 dienas) samaksāt ievērojama apmēra (124 900,00 GBP) drošības naudu, iesniedzot apelācijas sūdzību, nevar tikt uzskatīta par Konvencijas 6. panta 1. punkta pārkāpumu, jo apelācijas instances tiesas lēmums balstīts uz pilnīgu un rūpīgu būtisko faktoru novērtējumu.

Proti, ECT atzina, ka drošības naudas apmērs bija noteikts pamatoti; rūpīgi bija izvērtēts, vai pirmajā instancē iesniedzējam tika nodrošināts taisnīgs process, kā arī apelācijas sūdzības pamatotība un mērķis, kā arī apelatora izredzes gūt panākumus jeb *pirmsšķietamais tiesvedības rezultāts*.

Lai arī *piekļuves tiesībām* drīkst noteikt zināmus ierobežojumus, tomēr šie ierobežojumi nedrīkst mazināt *piekļuves tiesības* tādā veidā vai mērā, ka tiek pasliktināta šo tiesību būtība (tiesības tiek atņemtas pēc būtības).

Lietā *Philis v. Greece*³⁴ Grieķijas pilsonim, kurš bija inženieris, nebija iespēju vērsties tiesā ar civilprasību, jo Karaļa dekrēts Nr. 30/1956 noteica, ka tikai Grieķijas Tehniskajai palātai (*Techniko Epimelitirio Ellados – “T.E.E.”*) bija ekskluzīvas tiesības celt prasību inženieru interesēs par specifiskiem ar profesionālo darbību saistītiem jautājumiem, tostarp, lai atgūtu inženieru honorārus. Iesniedzējs uzskatīja, ka viņš bija atkarīgs no trešās personas rīcības, viņam nebija iespējas uzsākt tiesvedību izvēlētajā laikā un tādā veidā, kādu viņš uzskatītu par vispiemērotāko.

ECT konstatēja, tā kā pieteikuma iesniedzējs nevarēja tieši un patstāvīgi uzsākt tiesvedību, lai pieprasītu samaksu no saviem klientiem, viņa tiesības uz tiesu tika atņemtas pēc būtības.

Lietā *Kreuz v. Poland*³⁵ ar Polijas Augstākās administratīvās tiesas nolēmumu tika atcelti pirmās un apelācijas instances tiesu nolēmumi, kas bija iesniedzējam negatīvi, un lieta tika nosūtīta atkārtotai izskatīšanai pirmās instances tiesā. Augstākā tiesa atzina, ka Polijas valsts iestādes attiecībā pret iesniedzēju nav rīkojušās tiesiski. Pieteikuma iesniedzēja gadījumā³⁶ iestādes ar savu rīcību nav stiprinājušas iedzīvotāju uzticību valsts iestādēm.

Turpmāk iesniedzējs vērsās tiesā ar prasību par zaudējumu, kas tam radušies valsts iestāžu neatbilstošas un nesavlaicīgas rīcības rezultātā, piedziņu. Vienlaikus iesniedzējs lūdza viņu atbrīvot no tiesāšanās izmaksām.

Pieteikumā par atbrīvošanu no tiesas izdevumu samaksas iesniedzējs norādīja, ka Polijā viņam nav nodarbošanās, kas nes ienākumus (apliecina ienākumu deklarācija) un tas izskaidrojams ar to, ka Polijā ieradies, lai uzsāktu uzņēmējdarbību.

³³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1995. gada 13. jūlija spriedums lietā *Tolstoy Miloslavsky v. The United Kingdom*, pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57947>

³⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1991. gada 27. augusta spriedums lietā *Philis v. Greece*, pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57681>

³⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 19. jūnija spriedums lietā *Kreuz v. Poland*, pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59519>

³⁶ Pilsētas birojs bija piešķīris iesniedzējam pagaidu zonējuma apstiprinājumu automazgātavas būvniecībai, bet mērs noraidīja izsniegtā zonējuma galīgā apstiprinājuma pieteikumu, jo attiecīgā plānotā būvniecība neesot atbildusi zemes izmantošanas kategorijai, kas noteikta attiecīgajā ģenerālplānā.

Iesniedzējam nav aktīvu. Iesniedzēja pūles īstenot biznesa projektu un uzsākt komercdarbību pārvērtās cīņā ar valsts ierēdņiem pret nelikumīgu rīcību. Šie pūliņi arī prasīja ievērojamus izdevumus, iesniedzējam nodarītais kaitējums ir ļoti nozīmīgs.

Sākotnēji tiesa atteicās pieņemt prasības pieteikumu aktuāla administratīvā procesa dēļ un attiecīgi nelēma jautājumu par iesniedzēja atbrīvošanu no tiesas izdevumu samaksas. Šo lēmumu iesniedzējs vēlējās pārsūdzēt, bet tiesa noteica, ka iesniedzējam par pārsūdzību jāmaksā tiesas nodeva ievērojamā apmērā. Iesniedzējs pieteica jaunu lūgumu par atbrīvošanu no tiesas nodevām, lūgumu pamatojot ar sava dzīves līmeņa būtisku kritumu.

Iesniedzējs sava finansiālā stāvokļa raksturošanai norādīja, ka viņam pieder dzīvojamā platība Vīnē, auto un daļas uzņēmumā. Šie aktīvi nedod iesniedzējam nekādus ienākumus. Iesniedzējs ir centies atsavināt sev piederošās uzņēmuma daļas, tomēr nesekmīgi (pievieno apliecinājumu par avīzē ievietotu sludinājumu). Iesniedzējs norāda, ka viņš ir dubultpilsonis – Polijas un Austrijas. Uzņēmējdarbības projekts Polijā netika realizēts un iesniedzēja darījumu partneri atteicās no turpmākas sadarbības valsts iestāžu rīcības dēļ. Arī savu darbu Austrijā iesniedzējs turpināt nevarēja.

Tiesa izskatīja iesniedzēja pieteikumu par atbrīvojumu no tiesas nodevām un atzina, ka nodevas apmērs patiešām ir nesamērīgi augsts, tādēļ tas ir samazināms. Tiesa samazināja tiesas nodevu apmēru, tomēr maksājamā valsts nodevas daļa aizvien sasniedza ievērojamu apmēru un līdzinājās vidējiem personas gada ienākumiem valstī. Tiesa atzina, ka prasītājam bija jāņem vērā fakts, ka iesaistīšanās uzņēmējdarbībā varētu izraisīt arī tiesvedību, tāpēc viņam bija jānodrošina finanšu resursi šādam nolūkam.

Iesniedzējs šo lēmumu pārsūdzēja. Papildus iepriekš minētajam iesniedzējs norādīja, ka tiesa nepamatoti uzskata, ka uzņēmējdarbība pati par sevi noteikti nozīmē tiesvedības nepieciešamību, jo īpaši pret valsts iestādēm, kurām būtu jārikojas tiesiski. Iesniedzējs arī apgalvoja, ja tiesai ir jebkādas šaubas, tad viņa deklarācijā ir skaidri redzams, ka viņš nevar samaksāt uzliktās tiesas nodevas.

Pārsūdzība tika noraidīta. Tiesa norādīja, ka prasītājs faktiski nav parādījis, kādi ir viņa pašreizējie ienākumu avoti. Ņemot vērā to, ka viņš ir gatavojies liela mēroga biznesa projektam, tiesa pieņem, ka iesniedzējam ir pietiekami līdzekļi. Prasītājs ir atbrīvots no lielākās nodevas daļas samaksas, bet nav pamata, lai atbrīvotu prasītāju no tiesas nodevām pilnīgi.

Pieteikuma iesniedzējs tiesai nesamaksāja noteikto maksu. Tā rezultātā prasības pieteikums viņam tika atdots atpakaļ.

ECT uzsvēra, ka ir grūti iedomāties tiesiskumu bez iespējas piekļūt tiesai. Tiesības uz tiesu nav absolūtas. Tās ir pieļaujams ierobežot, jo *piekļuves tiesības* pēc sava rakstura prasa valsts regulējumu. Konvencijas 6. panta 1. punkts ļauj valstij brīvi izvēlēties izmantojamus līdzekļus. Līdz ar to ECT uzskata, ka prasība maksāt tiesas nodevas pati par sevi nevar tikt uzskatīta par nesamērīgu *piekļuves tiesību* tiesai ierobežojumu un Konvencijas 6. panta 1. punkta pārkāpumu.

ECT Polijas nacionālo tiesu argumentus neuzskatīja par pārliecinošiem, it īpaši, apsverot, cik svarīgi ir nodrošināt personai “efektīvu” piekļuvi tiesai. Prasītāja

prasības pamatojums – valsts iestādes likuma pārkāpums – bija jau noteikts ar Augstākās administratīvās tiesas nolēmumu un attiecās uz iespējamiem zaudējumiem, kas izriet no šī pārkāpuma. Turklāt tiesu secinājumi par prasītāja finansiālo stāvokli tika balstīti uz hipotētiskām prasītāja nopelnīšanas iespējām, nevis uz pierādījumiem par faktiem, kurus iesniedza prasītājs.

ECT, novērtējusi lietas apstākļus kopumā un ņemot vērā tiesību uz tiesu ievērojamo lomu demokrātiskā sabiedrībā, uzskatīja, ka Polijas tiesu iestādes nebija nodrošinājušas pienācīgu līdzsvaru starp valsts interesēm iekasēt tiesas nodevas prasījumu izskatīšanai un pieteikuma iesniedzēja interesēm savas prasības izskatīšanai tiesā. Prasītais nodevas apmērs bija pārmērīgs, kā rezultātā viņš atteicās no savas prasības un viņa gadījumā nekad nav ticis uzklausīts tiesā. Konkrētajā gadījumā Tiesa uzskatīja, ka piemērotais tiesību ierobežojums atņēma iesniedzējam *piekļuves tiesības* pēc būtības.

2) Piemērotajiem *piekļuves tiesību* ierobežojumiem jābūt pamatotiem ar leģitīmu mērķi, turklāt izvēlētajiem līdzekļiem ir jābūt samērīgiem ar leģitīmo mērķi.

Par nesamērīgu ar leģitīmo mērķi un par Konvencijas 6. panta 1. punkta pārkāpumu ECT atzina noteikto tiesas izdevumu apmēru lietā *Stankov v. Bulgārija*³⁷.

Šajā lietā iesniedzējs līdz viņu attaisnojošam spriedumam bija atradies apcietinājumā gadu un septiņus mēnešus. Tad vērsās tiesā ar prasību par nodarītā kaitējuma kompensācijas (tolaik aptuveni 23 000,00 *euro* apmērā) piedziņu. Tiesa apmierināja prasību daļēji, nosakot kaitējuma kompensācijas apmēru aptuveni 1050,00 *euro* apmērā. Iesniedzot prasību atbilstoši tiesību aktiem, prasītājs bijis atbrīvots no tiesas izdevumus samaksas, taču tie piedzīti ar nolēmumu 4 % apmērā proporcionāli prasībai tās noraidītajā daļā, t. i., aptuveni 940,00 *euro* apmērā.

Iesniedzējs pārsūdzēja minēto tiesas spriedumu, norādot, ka piešķirtās kompensācijas apmērs ir nesamērīgi zems, bet piedzīto tiesas izdevumu apmērs pārmērīgi augsts.

Prasītāja argumenti tika noraidīti kā apelācijas, tā arī kasācijas instances tiesā. Tiesas bija vienisprātis, ka par piedzīto tiesas izdevumu apmēru ir atbildīgs pats prasītājs, jo viņš lūdzis piedzīt kompensāciju nesaprātīgā apmērā. Bulgārijas Augstākās tiesas nolēmumos nostiprināta atziņa, ka tiesas izdevumi ir jāpiedzen, tos aprēķinot proporcionāli prasībai tās noraidītajā daļā. Pat ja piešķirums valstij (prasībās par valsts atbildību) ir lielāks nekā cietušajam, tiesas izvēlei vai taisnīguma apsvērumiem nav nozīmes. Tiesas izdevumi tiek aprēķināti no prasības pieteikumā norādītās sākotnējās prasības summas pat tad, ja procesa laikā prasītājs ir daļēji atteicies no prasības, t. i., samazinājis prasības apmēru.

ECT norādīja, ka konkrētajā gadījumā tiesas izdevumu samaksa nebija priekšnoteikums prasības iesniegšanai tiesā, iesniedzējam bija nodrošināta pieeja visiem tiesvedības posmiem un tiesa izskatīja lietu pēc būtības. Turklāt noteiktās

³⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 12. jūlija spriedums lietā *Stankov v. Bulgārija*, pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59689>

tiesvedības izmaksas ir atbilstošas nacionālā speciālā tiesiskā regulējuma mērķim – tiesu sistēmas darbības finansēšana un mehānisms iesniedzēju atturēšanai no nepamatotu pieteikumu iesniegšanas. Bez minētā speciālais tiesiskais regulējums lietām par valsts atbildību acīmredzami noteic vienkāršotu tiesvedību, lai prasītājam iepriekš nav jānodrošina pilnu 4 % tiesas izdevumu apmēru. Tomēr konkrētajā lietā tiesas izdevumu apmērs sasniedza 90 % no tiesas piespriešanās kompensācijas, t. i., tiesas nodevu sistēmas rezultātā prasītājam tika atņemta gandrīz visa piespriešanās kompensācija. Valsts pienākums pienācīgi kompensēt iestāžu nepamatotas un nelikumīgas darbības ir ļoti nozīmīgs sabiedrībai; to paredz tiesiskums. ECT norādīja, ka prasītāju, kuram nevajadzēja būt apcietinājumā, nevar vainot par to, ka viņš augstu novērtēja savas brīvības vērtību. Kaitējumu, kas nav mantiska rakstura, ir grūti novērtēt, izņemot gadījumus, kad kompensācijas apmērs ir noteikts ar likumu. Šajā sakarā bieži tiek veikti pētījumi un tiesu prakses apkopojumi, taču šajā lietā valdība nav pierādījusi, ka valstī ir attīstīta un pieejama atbilstoša tiesu prakse. ECT tāpat norādīja, ka atbilstošajā laikā Bulgārijā bija monetārās svārstības, inflācija, tieslietu reformas un tiesu prakses maiņa. Ievērojot šos apstākļus, ECT nav saprotams kā jebkurš, pat jurists, varēja noteikt, kāda būtu bijusi “saprātīga” prasības summa lietā.

ECT atzina, ka finansiālais slogs šajā lietā bijis īpaši nozīmīgs, jo tiesību akti, kas paredzēja tiesas nodevas aprēķina mehānismu (4 % apmērā no prasības noraidītās daļas vērtības), nenoteica tiesas nodevas apmēra augšējās robežas, kā arī nepieļāva tiesām, nosakot tiesas nodevas apmēru, ne mazāko rīcības brīvību.

ECT secināja, lai gan tiesas nodevu noteikšanas mērķis ir saderīgs ar Konvencijas 6. panta 1. punktu, novērtējot atbilstošo spriedumu saskaņā ar likumu par valsts atbildību par zaudējumiem un kopsakarā ar neelastīgo tiesas nodevu noteikšanas kārtību, ir noticis ierobežojums personas tiesībām uz taisnīgu tiesu, jo ierobežojums nav samērīgs ar citu leģitīmu mērķi – likumu par valsts atbildību par zaudējumiem.

Arī 2005. gada 26. jūlija spriedumā lietā *Podbielski and PPU Polpure v Poland*³⁸ ECT ir atzinusi, ka ir Konvencijas 6. panta 1. punkta pārkāpums.

ECT ar iesniegumu vērsies uzņēmuma pārstāvis, kurš Polijā vēlējies tiesāties par kavētas samaksas piedziņu no kādas Polijas pilsētas pašvaldības par paveiktajiem celtniecības darbiem. Kavēto maksājumu rezultātā iestājies pašvaldības pienākums veikt arī soda naudu samaksu. Uzņēmums cietis zaudējumus. Sniedzot prasību tiesā, uzņēmuma pārstāvis pieteicis lūgumu atbrīvot iesniedzēju no tiesas nodevu samaksas.

Sākotnēji iesniedzējs ticis atbrīvots no tiesas nodevu samaksas, lietā taisīti vairāki nolēmumi, kurus augstākas instances tiesas atcēlušas un nosūtījušas lietu izskatīšanai atkārtoti zemākas instances tiesai sakarā ar materiālo tiesību pārkāpumiem. Ievērojot, ka no prasības pieteikuma iesniegšanas dienas bija pagājuši aptuveni divi gadi, iesniedzējs pirmās instances tiesā precizēja prasību (parāda

³⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 26. jūlija spriedums lietā *Podbielski and PPU Polpure v Poland*, pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69911>

pieaugums) un lūdza viņu atbrīvot no tiesas izdevumu samaksas par prasības precizējumu iesniegšanu.

Tiesa lēma iesniedzēju daļēji atbrīvot no tiesas izdevumu samaksas. Tiesa atzina, ka uzņēmums ir saskāries ar ievērojamām grūtībām, nevarot nosegt maksājumus, kas tam jāveic trešajām personām. Uzņēmums ir zaudējis maksātspēju un darbojas ar zaudējumiem, tomēr tas aizvien ir aktīvs un nav deklarējis savu maksātspēju. Ievērojot šos apstākļus, pilnīgs atbrīvojums no tiesas nodevu samaksas nebūtu uzskatāms par taisnīgu.

Iesniedzējs lēmumu par daļēju atbrīvošanu no tiesas izdevumu samaksas pārsūdzēja, un apelācijas instances tiesa to atcēla, norādot, ka sākotnējam atbrīvojumam no tiesas izdevumu samaksas pilnīgi ir jābūt spēkā arī attiecībā uz turpmākajiem prasības pieteikuma precizējumiem.

Turpmāk ar spriedumu tika daļēji apmierināta iesniedzēja prasība. Iesniedzējs iesniedza apelācijas sūdzību un lūdza to atbrīvot no tiesas nodevu samaksas par apelācijas sūdzības iesniegšanu. Pieteikums par atbrīvošanu no tiesas izdevumu samaksas tika apmierināts daļēji.

Ar apelācijas tiesas nolēmumu (pēc prasītāja apelācijas sūdzības, kas tika iesniegta uzņēmuma vārdā) tika atcelts lēmums par daļēju atbrīvošanu no tiesas nodevu samaksas un uzņēmums tika atbrīvots pilnīgi no maksas, kas jāmaksā par apelācijas iesniegšanu. Tiesa konstatēja, ka visi uzņēmuma aktīvi bija piesaistīti saistību izpildes procesiem, ka tās bankas konti bija iesaldēti un ka tās parādi bija sasnieguši ievērojamu apmēru, un secināja, ka uzņēmums nevar samaksāt atbilstošo maksu par apelācijas iesniegšanu.

Turpmāk pārsūdzētais spriedums tika atcelts daļā, ar kuru noraidīta prasība par zaudējumu, kas radušies samaksas kavējuma dēļ, atlīdzības piedziņu. Tiesa noteica, ka prasība ir jāpārskata, jo citstarp tiesa, izskatot lietu, nav izpildījusi Augstākās tiesas juridisko atzinumu un pamatnostādnes šajā jautājumā.

Apgabaltiesa noraidīja prasību par zaudējumu atlīdzību.

Iesniedzējs apgabaltiesas spriedumu pārsūdzēja un lūdza tiesu atbrīvot prasītāju no tiesas nodevu samaksas par apelācijas sūdzības iesniegšanu. Lūgumu par atbrīvošanu no tiesas izdevumu samaksas iesniedzējs ir pamatojis ar tiesas jau nodibinātiem apstākļiem – uzņēmuma finansiālais stāvoklis ir pasliktinājies vēl vairāk. No uzņēmuma aktīviem finanšu līdzekļus ir ieturējis gan tiesu izpildītājs, gan pašvaldība. Turklāt uzņēmuma parādi pieaug, jo pieaug saistību pret trešajām personām savlaicīgas neizpildes rezultātā aprēķinātie procenti un soda nauda.

Tiesa pieteikumu apmierināja daļēji, jo konstatēja, ka uzņēmums joprojām veic savu uzņēmējdarbību, lai gan tā ir ievērojami ierobežota. Skaidras naudas uzskaites grāmatā veikti ieraksti par finanšu līdzekļu apriti.

Minēto nolēmumu iesniedzējs pārsūdzēja, argumentējot, ka lietā iesniegta bagātīga dokumentu pakete, kas apliecina, ka kopš pirmā nolēmuma par uzņēmuma atbrīvošanu no tiesas nodevu samaksas uzņēmuma finansiālais stāvoklis ir ievērojami pasliktinājies. Visus ienākumus uzņēmums novirza pamatparādu segšanai, lai izvairītos no nepieciešamības ierosināt likvidācijas procesu.

Lūgums par atbrīvošanu no tiesas nodevu samaksas tika noraidīts arī apelācijas instancē, uzskatot, ka konkrētajam uzņēmumam ir pietiekami līdzekļi, lai samaksātu tiesas nodevas. Tiesa uzsvēra, ka juridiskas personas atbrīvošanai no tiesas nodevām ir noteikti stingrāki kritēriji; tiesai ir tiesības, bet nav pienākuma atbrīvot juridisku personu no šādām nodevām, pat ja tā pierāda, ka tai nav līdzekļu to samaksai. Turklāt uzņēmums joprojām turpina savu uzņēmējdarbību un no tā gūst sistemātiskus ienākumus. Potenciālajam prāvniekam būtu jāņem vērā nepieciešamība nodrošināt tiesas izdevumus un daļu no ienākumiem novirzīt šim nolūkam.

Turpmāk iesniedzējs sagatavoja jaunu lūgumu par atbrīvošanu no tiesas nodevu samaksas, kuru pamatoja ar to, ka uzņēmuma maksātspēja ir ievērojami pasliktinājusies. Tiesu izpildītājs ir iesaldējis uzņēmuma bankas kontus. Pilsētas nodokļu birojs ir pieprasījis nekavējoties samaksāt nodokļu parādu ievērojamā apmērā. Lūgumam pievienoti dokumenti, kas pamato zaudējumu apmēru.

Tiesa nolēma lūgumu apmierināt daļēji. Savu lēmumu tiesa argumentēja ar apstākli, ka uzņēmumam iepriekšējā gadā ir bijuši ienākumi, ar kuriem bija iespējams nosegt iepriekš noteikto tiesas nodevas apmēru. Tiesa norādīja, ka iesniegtie pierādījumi apliecina pēdējā ceturksnī uzņēmuma vadības iespēju atlikt līdzekļus tiesas izdevumu nodrošināšanai. Tomēr tiesa arī atzina, ka, ievērojot ar iesniegtajiem pierādījumiem nodibinātos aktuālos apstākļus, patiesais valsts nodevas apmērs ir samazināms.

Arī šis nolēmums tika pārsūdzēts, papildus norādot, ka uzņēmums ir bankrotējis, zaudējis maksātspēju. Uzņēmums ir saņēmis pieticīgu finansiālu atbalstu no trešās personas, kuru gatavojas novirzīt tiesas izdevumu samaksai. Norādīja tiesas nepilnīgu situācijas vērtējumu.

Sūdzība tika noraidīta. Tiesa uzskatīja, ka, neskatoties uz zaudējumu apmēru, uzņēmumam bija jānovirza līdzekļi tiesāšanās izdevumu segšanai. Tiesas ieskatā uzņēmuma skaidras naudas ieņēmumi bija izlietojami nodevas samaksai, tiesas izdevumus atzīstot kā prioritārus.

Iesniedzējs pieteica jaunu lūgumu par atbrīvojumu no tiesas izdevumu samaksas, norādot, ka ir nodrošinājis nelielu naudas summu tiesas izdevumiem. Iesniedzējs pievienoja banku izsniegtus atteikumus apdrošināt konkrētā uzņēmuma tiesvedības izmaksas uzņēmuma kritiskā finansiālā stāvokļa dēļ. Papildus pievienoti zaudējumu pieaugumu apliecinoši dokumenti. Jaunais lūgums, tāpat kā turpmāk iesniegtās pārsūdzības un iesniegtie pieteikumi, tika noraidīts un, tā kā valsts nodeva tiesas noteiktajā apmērā netika samaksāta, tiesvedība lietā tika izbeigta.

ECT konstatēja, ka iesniedzējs atteicās no lietas turpmākas izskatīšanas apelācijas kārtībā, jo uzņēmums nav varējis samaksāt tiesas noteikto valsts nodevas apmēru.

ECT norādīja, ka Konvencija neparedz tiesības uz apelācijas tiesvedību civillietās un, ņemot vērā apelācijas procesa būtību un to, ka personas lieta jau ir izskatīta pirmās instances tiesā, valstij principā būtu jānosaka pat stingri ierobežota piekļuve apelācijas tiesai.

Tāpat ir atzīstams, ka prasībai nodrošināt ievērojamu summu paredzamajām tiesvedības izmaksām apelācijas procesā ir “likumīgs mērķis”, īpaši, ja tiek vērtētas iesniedzēja izredzes uz panākumiem apelācijas tiesvedībā.

Tomēr ierobežojumi, kas ir tīri finansiāla rakstura un kas, tāpat kā šajā gadījumā, ir pilnīgi nesaistīti ar apelācijas pamatotību vai tās izredzēm gūt panākumus, būtu īpaši rūpīgi jāpārbauda no interešu tiesiskuma viedokļa.

ECT secināja, ka, ņemot vērā tiesību uz tiesu īpašo nozīmi demokrātiskā sabiedrībā, konkrētajā tiesvedībā tiesu iestādes nav nodrošinājušas pienācīgu līdzsvaru starp valsts interesēm iekasēt maksu tiesu uzturēšanas izdevumu segšanai no vienas puses un pieteikuma iesniedzēja intereses prasījuma apmierināšanai tiesās – no otras puses.

Lietā *Gaile v Latvia*³⁹ iesniegtā sūdzība par tiesību uz “pieeju tiesai” pārkāpumu tika noraidīta.

Šajā lietā ar pirmās instances tiesas tiesneses lēmumu tika atstāts bez virzības I. Gailes prasības pieteikums par pirkuma līguma un piedāvājuma prasītājam izmantot pirmpirkuma tiesības atzīšanu par spēkā neesošiem, nosakot prasītājam termiņu dokumenta, kas apstiprina valsts nodevas 949,50 Ls samaksu, iesniegšanai tiesā. I. Gailes lūgums par atbrīvošanu no valsts nodevas samaksas, kurā norādīts, ka viņa vairāk nekā 2 gadus sakarā ar bērna kopšanas atvaļinājumu nav strādājusi, tikai trīs mēnešus atpakaļ uzsākusi strādāt un viņai nav ietaupījumu, kā arī algas apmērs neļauj nomaksāt valsts nodevu 969 Ls apmērā, ticis noraidīts. Tiesnese konstatējusi, ka I. Gailes ikmēneša ienākumi *neto* ir 400,04 Ls. Prasītājam pieder ½ domājamā daļa nekustamajā īpašumā Rīgā un viņa prasības pieteikumā norādījusi, ka vēlas izmantot pirmpirkuma tiesības.

Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija noraidīja iesniegto blakus sūdzību par minēto tiesneses lēmumu.

ECT, izskatot sūdzību, atkārtoti uzsvēra, ka pienākums veikt valsts nodevas samaksu par pieteikuma iesniegšanu civillietā pats par sevi nav uzskatāms par tiesību uz pieeju tiesai pārkāpumu. ECT atzina, ka, neraugoties uz to, ka Civilprocesa likumā paredzētais valsts nodevas aprēķina mehānisms ir balstīts uz kopējo prasījuma summu un nav saistīts ar prasības izredzēm, zināmā mērā tas kalpo kā šķērslis nepamatotu pieteikumu iesniegšanai. Lai nodrošinātu samērīgu līdzsvaru starp tiesu sistēmas darbības efektivitātes saglabāšanu un potenciālo prasību iesniedzēju interesēm, nacionālajām tiesām ir zināma rīcības brīvība, proti, piemērojot Civilprocesa likuma normas, tās var pilnīgi vai daļēji atbrīvot no valsts nodevas samaksas.

ECT atzina, ka konkrētajā lietā noteiktais valsts nodevas apmērs salīdzinājumā ar vidējo algu valstī tajā laikā bija ievērojams, tomēr, ņemot vērā prasības raksturu, pats par sevi tas nebija uzskatāms par pārmērīgu. ECT uzskatīja par

³⁹ 2013. gada 26. novembra spriedums lietā *Gaile v Latvia*, pieejams: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"languageisocode":\["ENG"\],"appno":\["48590/07"\],"documentcollection2":\["ADMISSIBILITYCOM"\],"itemid":\["001-139728"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

pamatotu nacionālo tiesu apsvērumu, ka iesniedzējas izteiktā vēlēšanās īstenot pirmpirkuma tiesības un iegādāties nekustamo īpašumu liecina, ka iesniedzējas rīcībā bija attiecīgie finanšu līdzekļi šī mērķa īstenošanai.

3) Nosakot nodevu apmēru vai lemjot par personas atbrīvošanu no tiesas izdevumu samaksas, lai novērtētu, vai konkrētajos lietās apstākļos faktiski iekasējamā nodeva nav ierobežojums, kas ierobežo personas *piekļuves tiesības* tiesai, jāņem vērā:

- konkrētās lietās *īpašie* apstākļi,
- iesniedzēja iespējas konkrēto nodevu samaksāt,
- procesa posms.

Konkrētās lietās īpašie apstākļi

ECT lietā *Kniat v. Poland*⁴⁰ atzina, ka Polijas tiesas nav nodrošinājušas iesniedzējai Konvencijas 6. panta 1. punktā noteiktās pamattiesības.

Iesniedzējas vīrs cēla prasību Polijas tiesā par laulības šķiršanu. Iesniedzēja laulības šķiršanai nepiekrita. Ar tiesas spriedumu pušu laulība tika šķirta un tiesas izdevumus tika nolemts piedzīt no pusēm vienādās daļās, jo tiesa konstatēja, ka abi laulātie ir vienlīdz vainojami pie ģimenes izjukšanas.

Iesniedzēja vēlējās spriedumu pārsūdzēt, jo uzskatīja, ka pie laulības izjukšanas ir vainojams tikai prasītājs. Tiesa noteica, ka iesniedzējai par pārsūdzību ir jāmaksā tiesas nodeva 10 000,00 PLN apmērā.

Turpmāk iesniedzēja vairākkārt – iesniedzot pieteikumus un pārsūdzot atteikumus – lūdza viņu atbrīvot no pārmērīgi lielā apmēra tiesas nodevas samaksas viņas smagā finansiālā stāvokļa dēļ. Iesniedzēja norādīja, ka iesniegusi pierādījumus par savu ienākumu apmēru un ka iesniedzēja nav nodarbināta. Vienīgie iesniedzējas ienākumi ir tiesas piespriestā bijušā laulātā atlīdzība par iesniedzējas daļu laulāto kopmantā, tomēr arī šos līdzekļus iesniedzēja nevar novirzīt tiesas nodevas segšanai, jo viņai ir jāuztur divi nepilngadīgi bērni. Iesniedzēja norādīja, ka var samaksāt tiesas nodevu 3300,00 PLN apmērā.

Tiesas vairākkārt noraidīja kā pilnīgu, tā daļēju iesniedzējas atbrīvošanu no tiesas nodevas samaksas. Nolēmumos tika norādīts, ka iesniedzēja nav pierādījusi patieso savu ienākumu apmēru un to, ka tiesas noteiktās valsts nodevas samaksa negatīvi ietekmētu viņas dzīves līmeni. Tiesu ieskatā iesniedzējas finansiālais stāvoklis bija vērtējams kā labs, jo viņa jau bija no bijušā vīra saņēmusi 300 000,00 PLN kā atlīdzību par iesniedzējas daļu laulāto kopmantā un turpmāk bija paredzami vēl maksājumi.

ECT, vērtējot, vai tiesas noteiktā tiesas nodeva bija ierobežojusi iesniedzējas *piekļuves tiesības* tiesai, uzsvēra:

1) lietai nebija finansiāla rakstura, lietās par personu civilstāvokli un rīcībspēju ir nepieciešama īpaša valsts iestāžu rūpība; mantiska rakstura prasībās pastāv sakarība

⁴⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 26. jūlija spriedums lietā *Kniat v. Poland*, pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69901>

starp tiesas izdevumu apmēru un prasījuma apmēru, kādu izvēlēties lūgt pats prasītājs. Nemantiska rakstura lietās šāda sakarība nepastāv. ECT ieskatā pienākums veikt ievērojama apmēra maksājumus par šķiršanās lietas izskatīšanu nevar būt pamatots ar taisnīguma interesēm.

2) Iesniedzējai apelācijas tiesvedība bija ļoti svarīga, jo viņa lietā bija atbildētāja un apelācijas sūdzība bija vērsta pret šķiršanos un tiesas atzinumu, ka laulība izjukusi abu pušu vainas dēļ un tās saglabāšana vairs nav iespējama.

3) Neraugoties uz to, ka iesniedzēja vairākkārt ir ierosinājusi veikt tiesas nodevas 30 % apmērā no tiesas noteiktā, t. i., 3300,00 PLN, samaksu, nacionālās tiesas neizskatīja iespēju noteikt iesniedzējai maksāt tiesas nodevu samazinātā apmērā.

4) Prasība daļu no bijušā vīra saņemtās 300 000,00 PLN atlīdzības par iesniedzējas daļu laulāto kopmantā tērēt tiesas nodevu segšanai, nevis savas nākotnes nodrošināšanai pēc laulības šķiršanas un bērnu pamatvajadzību nodrošināšanai, ECT ieskatā nebija pamatota.

ECT secināja, ka atteikums samazināt tiesas nodevu par iesniedzējas apelācijas sūdzības iesniegšanu ir vērtējams kā nesamērīgs iesniedzējas tiesību uz piekļuvi augstāka līmeņa tiesai ierobežojums un atbilstoši – Konvencijas 6. panta pirmā punkta pārkāpums.

Iesniedzēja iespējas konkrēto nodevu samaksāt

Tā lietā *Jedamski and Jedamska v. Poland*⁴¹ pieteikuma iesniedzēji norādīja uz Konvencijas 6. panta 1. punkta pārkāpumu, jo viņi nav varējuši īstenot savu interešu aizsardzību tiesā pārmērīgas tiesu nodevas 100 000 PLN apmērā dēļ.

Nacionālās tiesas ir noraidījušas iesniedzēju lūgumus atbrīvot viņus no tiesas nodevu samaksas pienākuma, jo uzskatīja, ka iesniedzēji norādīja nepietiekamas un nepilnīgas ziņas par savu mantisko stāvokli, t. i., ienākumu deklarācijā viens no prasītājiem cita starpā nebija norādījis savu darbavietu / ienākumu avotu, prasītāju apdzīvotā dzīvokļa piederību, mājas un saimniecības aprīkojuma vērtību, patieso ienākumu apmēru, kurus laulātie gūst no sievai piederošās saimniecības 57,44 ha platībā. Nacionālo tiesu nolēmumi atklāja, ka iesniedzēji ir iesaistīti vairākās tiesvedībās sakarā ar akciju darījumiem biržās; iesniedzējiem piederošajām akcijām (62 500 “BRE Bank” SA akcijas, 9950 “BIG Bank” SA akcijas) un naudas uzkrājumiem skaidrā naudā (984 674,50 PLN) ir uzlikts arests citu tiesvedību ietvaros. Tiesas tomēr uzskatīja, ka, tā kā prasītāju aktīviem ir ievērojama vērtība, bet uzliktais arests nemaina īpašuma tiesības, prasītāju reālais finansiālais stāvoklis ir ievērojami labāks nekā vidējais valstī. Tāpat prasītājiem pieder 11 “BIG BG” SA akcijas, audio un TV aprīkojums, mēbeles, kā arī 66 140,43 PLN paredzamie ienākumi gadā sievai piederošās saimniecības 57,44 ha platībā. Turklāt prasītājiem,

⁴¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 26. jūlija spriedums lietā *Jedamski and Jedamska v. Poland*, pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69898>

iesaistoties vairākās tiesvedībās, bija jānodrošinās, jārēķinās ar līdzekļiem tiesvedībai, jo īpaši ceļot ievērojama apmēra prasību (340 000 000,00 PLN).

ECT neuzskatīja nacionālo tiesu pieņemumus par pārliecinošiem, ievērojot to, cik svarīgi ir nodrošināt personai *efektīvu* piekļuvi tiesai. ECT secināja, ka nacionālās tiesas lēmumus ir pieņēmušas, balstoties uz hipotētiskām prasītāju iespējām nopelnīt, nevis pamatojoties uz faktisko situāciju. Faktiski prasītājiem nebija iespējams gūt peļņu, jo nolēmumu pieņemšanas laikā prasītāju vērtīgākie aktīvi aizvien bija arestēti. ECT norādīja, ka tiesas vērtējums par prasītāju iesniegto ienākumu deklarāciju kā apšaubāmu vai nepilnīgu ir nepamatots, jo šāda pieņēmuma apstiprinājumam nav gūti atbilstoši pierādījumi. Turklāt Polijas normatīvie akti paredz tiesas tiesības jebkurā laikā atsaukt atbrīvojumu no tiesas nodevas samaksas, ja atbrīvojumam zudis pamats. Ievērojot minēto, atļauja prasītājiem iesniegt viņu prasību sākotnējā procesa posmā Polijas tiesām nebūtu liegusi iekasēt maksu, ja kādā citā tiesvedības posmā prasītāju finansiālais stāvoklis būtu uzlabojies.

ECT atzina, ka ir noticis Konvencijas 6. panta 1. punkta pārkāpums, jo Polijas tiesu iestādes nebija nodrošinājušas pienācīgu līdzsvaru starp valsts interesēm iekasēt samaksu par prasības izskatīšanu un prasītāju interesēm celt prasību tiesā. Pieprasītais tiesas nodevas apmērs ir bijis pārmērīgs, tādēļ prasītāji ir atteikušies no prasības iesniegšanas un nekad nav tikuši uzklausti tiesā.

Lietā *Teltronic-catv v. Poland*⁴² ECT atzina, ka *piekļuves tiesību* tiesai ierobežojumi, kuriem ir tīri finansiāls raksturs un kuri ir pilnībā nesaistīti ar prasības pamatotību vai izredzēm gūt panākumus, būtu jāpakļauj īpaši stingrai pārbaudei no tiesiskuma viedokļa.

Šajā lietā uzņēmums bija vērsies tiesā ar prasības pieteikumu par parāda piedziņu, vienlaikus lūdzot tiesu atbrīvot prasītāju no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos. Prasītājs paskaidroja, ka atlikušo uzņēmuma aktīvu novirzīšana tiesas izdevumu samaksai novestu uzņēmumu līdz maksātnespējai. Atbildētājs nav apmaksājis rēķinu 246 968,86 PLN apmērā par paveiktajiem darbiem – kabeļtelevīzijas tīklu izbūvi. Prasītājam turklāt nācies veikt valstī noteikto ar darījumu saistīto nodokļu samaksu 44 486,32 PLN apmērā, jo pretējā gadījumā atbilstoši nacionālajam regulējumam par nodokļu saistību neizpildi var iestāties kriminālatbildība.

Tiesa atteicās atbrīvot prasītāju no tiesas izdevumu 13 948,49 PLN apmērā samaksas un ierosināt lietu. Izvērtējusi uzņēmuma bruto peļņas summu un pamatlīdzekļu vērtību, tiesa norādīja, ka uzņēmumam bija iespēja nodrošināt līdzekļus tiesvedībai pirms tā finansiālais stāvoklis bija pasliktinājies. Tāpat prasītājs varēja saņemt papildu līdzekļus no bankas vai uzņēmuma partneriem.

ECT nacionālās tiesas argumentus nevērtēja kā pārliecinošus, jo īpaši, ievērojot ar tiesību uz “efektīvu” piekļuvi tiesai nozīmīgumu. ECT norādīja, ka nacionālā tiesa, vērtējot uzņēmuma maksātspēju, nav ņēmusi vērā tā pienākumu veikt

⁴² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006. gada 10. janvāra spriedums lietā *Teltronic-catv v. Poland*, pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71946>

nodokļu nomaksu (bruto un neto ienākumi) un to, ka aktīvu atsavināšana tiesas izdevumu segšanai novestu pie uzņēmuma likvidācijas. Tāpat ECT atzina, ka uzņēmēja iespēja iepriekš nodrošināt līdzekļus tiesas nodevām bija ļoti varbūtēja jeb hipotētiska, ņemot vērā to, ka iesniedzēja darbības bija vērstas uz ievērojamas daļas savu aktīvu atgūšanu.

Procesa posms

Ar ECT 2006. gada 26. maija spriedumu lietā *Weissman and Others v. Romania*⁴³ atzinusi, ka ir noticis Konvencijas 6. panta 1. punkta pārkāpums.

Ar Bukarestes tiesas spriedumu tika apmierināta iesniedzēju – agrāko nekustamā īpašuma īpašnieku mantinieku – prasība atzīt īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu, kas pēc Rumānijas okupācijas (1949. gadā) bez tiesiska pamata bija nonācis valsts īpašumā.

Tiesa atzina, ka valdības lēmums, ar kuru tika noteikta īpašuma piederība valstij pēc okupācijas, nevar tikt uzskatīts par derīgu, jo pati okupācija nebija tiesiska.

Turpmāk iesniedzēja cēla prasību par kompensācijas piedziņu neiegūtās īres maksas apmērā par laika periodu, kurā īpašums prettiesiski nav atradies iesniedzēju valdījumā. Par šo prasību tiesa noteica iesniedzējiem maksāt ievērojama apmēra *zīmognodevu*. Iesniedzēji lūdza atbrīvojumu no *zīmognodevas* samaksas pienākuma, pamatojoties uz to, ka prasība par īres ienākumu atlīdzināšanu ir papildinājums prasībai par īpašuma tiesību atgūšanu, kurai netiek piemēroti tiesāšanās izdevumi uz likuma pamata.

Tiesa iesniedzējus no *zīmognodevas* neatbrīvoja, norādot, ka prasība par kompensācijas piedziņu neiegūtās īres maksas apmērā ir patstāvīga prasība. Arī noraidot iesniedzēju pārsūdzību, tiesa norādīja, ka prasības ir patstāvīgas, jo nolēmums par īpašuma tiesību atzīšanu iesniedzējiem ir stājies likumīgā spēkā.

ECT norādīja, ka konkrētajā lietā jāņem vērā divi aspekti – tiesības uz tiesu un taisnīgums. Iesniedzēju nespēja segt ievērojamā apmēra *zīmognodevu* bija pamats iesniedzējiem atteikties no turpmākas rīcības savu interešu aizsardzībai. Neapšaubāmi augstais (jebkuram vidusmēra prāvniekam) *zīmognodevas* apmērs nav attaisnojams, ievērojot konkrētos lietas apstākļus un iesniedzēju iespējas to samaksāt.

ECT atzina, ka *zīmognodevas* apmērs bija nesamērīgi augsts, kas lika atturēties no turpmākām darbībām savu interešu aizsardzībai un liedza īstenot tiesības uz lietas izskatīšanu tiesā. Ņemot vērā lietas apstākļus un jo īpaši to, ka šis ierobežojums tika noteikts procesa sākotnējā stadijā, ECT uzskatīja, ka *zīmognodevas* apmērs bija nesamērīgs un tādējādi mazināja iesniedzēju tiesības piekļūt tiesai.

⁴³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006. gada 24. maija spriedums lietā *Weissman and Others v. Romania*, pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75511>